

10.24425/rhpp.2026.158806

Jolanta CHWASTYK-KOWALCZYK

<https://orcid.org/0000-0002-3463-6432>

Przełamywanie stereotypów...

Daniel Kiper, *Szkice o polskich dziennikarkach w Stanach Zjednoczonych przełomu XIX i XX wieku*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2025, s. 196, ISBN 978-83-68595-10-9

Dismantling stereotypes...

A review of Daniel Kiper, Szkice o polskich dziennikarkach w Stanach Zjednoczonych przełomu XIX i XX wieku [Essays on Polish Journalists in the United States at the Turn of the 19th and 20th century], Lublin: Wydawnictwo KUL, 2025, 196 pp, ISBN: 978-83-68595-10-9

Generalnie utarło się przekonanie, że do Ameryki Stanów Zjednoczonych w XIX i na początku XX wieku emigrowali z przyczyn ekonomicznych głównie mniej wykształceni ludzie z warstw upośledzonych społecznie. Temu stereotypowi przeczy najnowsza publikacja doktora Daniela Kipera z Lublina, który od lat bada dzieje prasy Polonii amerykańskiej na przełomie XIX i XX wieku. Najważniejsze do tej pory ustalenia zawarł w publikacji zatytułowanej „Zgoda” i spór: z dziejów polskiego pisma w Ameryce (1881–1907), Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019¹, która obok opracowania Krzysztofa Wasilewskiego pt. „Bezdomnych gromady niemałe...”. *Dyskurs imigracyjny na łamach prasy amerykańskiej (1875–1924)*² znacznie poszerza i uzupełnia wiedzę na temat funkcjonowania nielicznej polskiej inteligencji na drugiej półkuli w omawianym okresie.

¹ Por.: J. Chwastyk-Kowalczyk, *Aktywność wydawnicza Polonii amerykańskiej na przełomie XIX i XX wieku*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2020, z. 4 (60), s. 173–176.

² K. Wasilewski, „Bezdomnych gromady niemałe...”. *Dyskurs imigracyjny na łamach prasy amerykańskiej (1875–1924)*, Poznań 2017.

Do tej pory nie ukazała się kompleksowa monografia na temat segmentu periodyków polskojęzycznych w Stanach Zjednoczonych Ameryki adresowanych do kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem biograficznych aspektów działalności redaktorek naczelnych tych wydawnictw. Autor przywołał we *Wprowadzeniu* bogatą polską i amerykańską literaturę poświęconą życiu i działalności polskich imigrantek w tym kraju na przełomie wieków XIX i XX. Wykazał konieczność zbadania mechanizmów kulturowych i społecznych wpływających na polskie odbiorczynie prasy dla kobiet oraz ich udział w zawodzie dziennikarskim.

Autor przeprowadził rzetelną, uzupełnianą przez lata kwerendę archiwalną i biblioteczną. Swoje opracowanie oparł na: dokumentach archiwalnych zgromadzonych w Polsce (Warszawa, Kraków, Zamość, Wrocław), w Ameryce (Chicago), wielu numerach czasopism edytowanych w USA (Baltimore, Buffalo, Chicago, Cleveland, Detroit, Filadelfia, Madison, Milwaukee, Nowy Jork, Omaha, Pittsburgh, Winona) oraz w Polsce (Lwów, Kraków, Warszawa), także na wielu opracowaniach zwartych autorów polskich i obcych. Mimo intensywnych poszukiwań okazało się, że istnieją tylko śladowe egodokumenty opisywanych redaktorek.

Całość składa się z *Wprowadzenia*, siedmiu rozdziałów: *Pionierki dziennikarstwa amerykańskiego*, *Dziennikarki na ścieżce profesjonalizmu zawodu*, *Początki i rozwój kobiecego dziennikarstwa w środowisku Polonii amerykańskiej*, *Kilka sylwetek, Polskie socjalistki w dziennikarskim środowisku*, *W stronę dziennikarstwa niezależnego — przypadek Anny Wyczółkowskiej i Heleny Staś*. Zwieńczona jest *Zakończeniem*, abstraktem, spisem ilustracji, bibliografią i indeksem osób.

Zaproponowany przez Autora podział materiału jest bardzo ciekawy. Dobrze się stało, że zanim przedstawił polskie dziennikarki i redagowane przez nie pisma lub do których pisały, najpierw ukazał ewolucję tego zawodu oraz działalności drukarskiej wśród Amerykanek od wieku XVII do początków XX stulecia. One bowiem: Elizabeth Glover, Elizabeth Timothy, Sarah Updike Goddard, Annie Smith Franklin, Anna Catherina Zenger, Penelope Russel, Sarah J. Hale, Mary Clarke Carr, Anne N. Royall, Jane G. Swisshelm, Victoria i Tennessee Claflin, Mary i Frances Willard, Mary Nolan, Rena Challender, Barbara Holman, Bertha Goudy utorowały drogę emigrantkom z różnych stron świata do tych profesji. Analiza zawartości kobiecych periodyków omawianego okresu odsłania zmieniające się sposoby spostrzegania roli kobiet w życiu publicznym. Do otwarcia zawodu dziennikarza dla kobiet w dużej mierze przyczyniło się powstanie *Yellow Journalism*, charakteryzującego się sensacyjnymi treściami, podawanymi czytelnikom z krzykliwymi nagłówkami. Kluczem do popularności okazała się kobieca emocjonalność przekazu opisana żywym, barwnym stylem. Wytworzyło to nowe nurty działalności dziennikarskiej: *Stut Girls* (podejmowanie ekstremalnych wyzwań, narażając się na niebezpieczeństwo, by ujawnić społeczne patologie, np. udając pacjentki szpitali psychiatrycznych), *Sob Sisters* (piszące reportaże o ludzkim cierpieniu, niesprawiedliwości i skandalach, miały poruszać ludzkie serca, skupia-

jąc się na indywidualnych dramatach), dziennikarstwo śledcze, dziennikarstwo poradnikowe.

Czytelnik poznaje działalność Marthy Louise Rayne, założycielki pierwszej prywatnej szkoły dziennikarskiej o profilu praktycznym w Detroit w 1886 roku, kształcącej wyłącznie kobiety. Szkołą zainteresowały się nie tylko Amerykanki, ale także wykształcone emigrantki z Europy, głównie z Wielkiej Brytanii, Niemiec i krajów skandynawskich.

Zasadniczą kwestią stało się także zróżnicowanie czytelniczek pod względem pochodzenia terytorialnego, różnic klasowych i pokoleniowych oraz pokazanie potrzeb wypracowania jednolitego, inkluzywnego modelu kobiecej tożsamości publicznej. Ważnymi kwestiami różnicującymi stosunek do rzeczywistości okazało się postrzeganie procesów asymilacyjnych, kwestie wychowania dzieci, edukacji na wyższym szczeblu, emancypacji, twórczości literackiej, będącej przedłużeniem praktyki dziennikarskiej. Na tych zagadnieniach skupiają się dwa pierwsze rozdziały.

Kolejne cztery, będące zasadniczym przedmiotem rozważań Autora, prezentują biografie zawodowe redaktorek, a także naświetlają, jak ich poglądy funkcjonowały w oparciu o dzieje organizacji polonijnych, wyznaczające ramy ich aktywności dziennikarskiej, przede wszystkim jeśli chodzi o podejmowaną na łamach pism problematykę. Lata pierwszej wojny światowej przemodelowały postawy światopoglądowe dziennikarek i ich ówczesnych czytelników, podporządkowując je służbie narodowej wspólnoty i aktywności pomocowej. Stąd nastąpiła zmiana tematyki materiałów prasowych, co również przyczyniło się do zmiany postrzegania roli kobiety dziennikarki.

Początki kobiecego dziennikarstwa w polskiej diasporze amerykańskiej kojarzone są z Teofilą Samolińską w latach 70. XIX wieku. Pisała teksty społeczno-polityczne, polemiczne felietony w prasie polonijnej. Z kolei Waleria Lipczyńska współpracowała z nowojorskim pismem o nazwie „Ogniwo” oraz „Gazetą Polską w Chicago”, zamieszczając tam teksty zaangażowane patriotycznie, o aktywności charytatywnej czy organizacyjnej. Inne, w osobach Ireny Nawrockiej, Tekli Zaborskiej, Anny Neumanowej, Stanisławy Romanowskiej, Aliny Zasławskiej, próbowały zaistnieć na łamach polonijnej prasy utworami literackimi. Kobiety od początku istnienia prasy polskiej w USA pracowały jako pomocnice pierwszych redaktorów pism polskich zakładających swoje wydawnictwa w chałupniczych warunkach. Jak ustalił Autor, obecność kobiet w redakcjach dzienników polonijnych można odnotować dopiero w pierwszych dekadach XX wieku, ale nadal sztuka dziennikarska i drukarska nie cieszyła się wielką popularnością wśród Polek. Wynikało to ze zhierarchizowanego modelu organizacyjnego redakcji, w którym pokutował wyraźny podział ról: o wszystkim decydował redaktor mężczyzna, a personel pomocniczy, w tym kobiety, pełnił funkcje administracyjne lub techniczne. Konserwatywna społeczność polonijna dopuszczała kobiety tylko do podrzędnych stanowisk, gdzie obowiązywała zaledwie jedna trzecia płacy mężczyzn. Brakuje danych na temat

zatrudnionych kobiet w redakcjach dwóch najważniejszych polonijnych pism kobiecych: żeńskiej „Zgody” i „Głosu Polek”.

Autor uznał, że ważnym okresem umożliwiającym emigrantkom usamodzielnienie się jako redaktorki były lata 1897–1902, kiedy założono Związek Polek w Ameryce i dokonano reform instytucjonalnych w dwóch ponadlokalnych organizacjach polonijnych: Zjednoczeniu Polskim Rzymsko-Katolickim oraz Związku Narodowym Polskim, które upodmiotowiły Polki. Wyszczególnił dokonania redaktorek naczelnych żeńskiej „Zgody”: zachowawczej Kazimierzy Wałukiewicz, konserwatywnej Izabeli Płochockiej-Pobóg i Władysławy Tylkowskiej, podejmującej kwestie kobiece Jadwigi Michalskiej, światłej Anny Wyczółkowskiej czy wykształconej na amerykańskich uczelniach antyklerykalnej Stanisławy Kobylańskiej oraz z „Głosu Polek” postępowych Marii Iwanowskiej i Stefanii Laudyn-Chrzanowskiej.

Socjalistki z kolei — Anna Reinstein, Helena Sawicka (po mężu Piotrowska), Helena Jasińska — zajmowały się głównie ideami społecznikowskimi, kwestie emancypacyjne pozostawiając na peryferiach swoich zainteresowań. Ta ostatnia propagowała na łamach „Dziennika Ludowego” o profilu socjalistycznym równoprawnienie kobiet. Zaangażowanie w ruch socjalistyczny przejawiały Stanisława Kucharska, Helena Jasińska i Rozalia Debska.

W ostatnim rozdziale Autor rozważa realizację postulatów ówczesnego feminizmu na łamach „Głosu Polek”. Wyraził przekonanie, że poglądy i aktywność redaktorek tego pisma miały niebagatelny wpływ na formy ruchu kobiecego propagowane wśród Polonii amerykańskiej. Obie łączyła determinacja w dążeniu do realizacji zawodowych celów w warunkach emigracyjnych oraz odwaga w podejmowaniu różnych aktywności społecznych.

Z rozważań Autora wynika, że

polonijne kobiece dziennikarstwo w USA tworzyła kilkunastoosobowa grupa wykształconych kobiet przybyłych z Europy, głównie z warstwy ziemiańsko-inteligenckiej oraz mieszczańskiej [...]. Były one również pionierkami podnoszenia kwestii praw wyborczych kobiet, która na przełomie XIX i XX wieku stawała się istotnym przedmiotem debat politycznych. Nie ulega wątpliwości, że dziennikarstwo było też jednym z obszarów, w których kobiety przesuwały tradycyjne granice norm płciowych, walcząc przede wszystkim o niezależność ekonomiczną, a w wielu przypadkach także o niezależność obyczajową (s. 158).

Należy odnotować rozbudowany aparat naukowy omawianej publikacji — przypisy, bibliografia, cytowania. Stanowi wartość samą w sobie. Zaprezentowany materiał ilustracyjny jest kompatybilny z główną narracją, a co najważniejsze — unikatowy i niezbędny, często dotąd nigdzie niepublikowany.

Analiza dokonana przez Daniela Kipera wnosi wiele uzupełnień i nowych treści do stanu wiedzy z zakresu medioznawstwa, prasoznawstwa, literaturoznawstwa, his-

torii, socjologii. Podjęta w publikacji problematyka jest interesująca. Autor przedstawił nam wielowątkowe opracowanie, analizujące udział polskich kobiet za oceanem w tworzeniu na przełomie XIX i XX wieku etnicznego dziennikarstwa feministycznego.